

Yayın Geliş Tarihi: 2024-05-26

Yayın Onay Tarihi: 2024-06-25

DOI No: 10.35343/kosbed.1490392

Serpil Seda ŞİMŞEK¹

Ağ Toplumunda Post-Demokratik Gözetim, Millî Kimlik, Vatandaşlık ve Egemenlik İlişkisi

Post-Democratic Surveillance, National Identity, Citizenship and Sovereignty Relationship in Network Society

Özet

Küreselleşmenin ulus devletlerin sonunu getirmediğinin anlaşılmasının ardından, ağ toplumunda ulus devletlerin, dijital alanda, egemenliklerini yeniden inşa etme ihtiyacı belirlemiştir. ABD yönetiminin kendi vatandaşlarını ve başka ülkelerin vatandaşlarını kitlesel olarak gözetlediğini ortaya çıkaran Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) skandalı, iletişim ağlarının küreselleşmesi, millileştirilmesi ve kamulaştırılması tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Devletlerin küresel ağ sisteminde geri dönüşü, ulus devletlerin, sadece yasal düzenlemeler ve mevzuatlarla değil, bilgi teknolojisi yaratmadaki rolü açısından da yeni tanımlamalar getirilmesi zorunluluğu doğurmaktadır. Bu yeni ağ toplumu düzeniyle birlikte post-demokrasinin yükselmesinin de güçlü bir ihtimal olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bu çalışmada, post-demokrasilerde, post-demokratik gözetim, millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik ilişkisinin nasıl şekilleneceği sorusunun cevabı aranmaktadır. Crouch, Rancière, Rorty, Wolin ve Habermas tarafından öne sürülen post-demokrasi kavramı açıklanarak, ağ toplumunda post-demokratik gözetim, millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik ilişkisinin dönüşümüne odaklanılmaktadır. Çalışmada, betimleyici nitel araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Post-demokratik gözetim, millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik ilişkisiyle ilgili bir teorik çerçeve sunularak, literatüre katkıda bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Post-demokrasi, Gözetim, Millî Kimlik, Vatandaşlık, Egemenlik

JEL Kodları: Y8, Y9

Abstract

Globalization did not bring the end of nation-states, thus the need for nation-states to rebuild their sovereignty in the digital sphere in network society has emerged. The National Security Agency (NSA) scandal revealed that the US is monitoring its own citizens and citizens of other countries. This has led to discussions on the globalization or nationalization of communication networks. The return of states in the global network system requires the introduction of new definitions in terms of the role of nation states. In this network society, the rise of post-democracy emerged as a strong possibility. This study analyzes how the relationship between post-democratic surveillance, national identity, citizenship and sovereignty will be shaped in post-democracies. The post-democracy concept of Crouch, Rancière, Rorty, Wolin and Habermas is explained, focusing on the transformation of the relationship between post-democratic surveillance, national identity, citizenship and sovereignty in network society. In the study, descriptive qualitative research method is used.

Key words: Post-democracy, Surveillance, National Identity, Citizenship, Sovereignty

JEL Codes: Y8, Y9

¹Serpil Seda Şimşek, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Güvenlik Bilimleri Fakültesi, ssedasimsek@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8016-5566

GİRİŞ

Emanuelle Castells'in (2011) kavramsallaştırdığı ağ toplumu döneminde, ulus devletlerin yok olacağına yönelik tezler büyük ölçüde haklı çıkmamıştır. Tam tersine, ulus devletler, sanal sınırlar oluşturarak egemenliklerini yeniden yapılandırmış ve varlıklarını devam ettirmiştir (Deibert et.al., 2010; Goldsmith & Wu, 2006; Price, 2002). Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yönetiminin kendi vatandaşlarını ve yurtdışındaki birçok kişiyi kitlesel gözetimini ifşa eden Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) skandalının (Lyon, 2015) ardından, Brezilya ve Almanya'nın ulusal internet görüşmeleri (*Deutsche Telekom plans for a 'national internet'*, 2013; Muggah, 2013) örneğinde olduğu gibi iletişim ağlarını ve teknolojilerini küreselleştirme ve yeniden kamulaştırma çabaları ortaya çıkmıştır. Bir yandan küresel sistem ve devletlerin, toplumların ekonomik kalkınması ve modernizasyonu ile birlikte bilgi kontrolüne yönelik girişimleri gelişirken, diğer yandan potansiyel gözetleme yeteneklerine ilişkin farkındalıkları ve egemenliklerini genişletme talepleri de artmaktadır. Devletin küresel ağ sisteminde dönüşü, ulus devletlerin, sadece yasal düzenlemelerle ve mevzuatlarla değil, aynı zamanda bilgi teknolojisi yaratmadaki rolü açısından da tanımlanması zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Güçlü ulus devletler, güçlü ağ politikaları üretmeye yönelmektedir (Rogers et.al., 2013).

Genel olarak, "post-demokrasi" terimi "demokrasi sonrası" anlamına gelir ve bu nedenle makul bir şekilde demokratik siyaset dönemini takip eden herhangi bir kurumu, devleti, insanı veya bölgeyi karakterize etmek için kullanılabilir. Bununla birlikte, tipik olarak, "post" öneki sadece zamansal bir ilişkiden ibaret değildir; daha sonra gelecek olanda kurucu bir rol oynamayı da içerir. Örneğin, savaş sonrası dönem, yalnızca savaşın ardından gelen bir dönem değil, temelde savaşın yokluğu ve etkilerinin damgasını vurduğu bir dönemdir. "Post" ekiyle korunan ve öncekilere yapılan atıf keyfi değil, o unsurun hâlâ uyguladığı baskın veya belirleyici etkinin bir göstergesidir. Dolayısıyla post-demokrasi, demokrasiden yoksun bir bağlamı adlandırırken, hâlâ ona bağlı fikirler ve kurumlar tarafından yönetilmektedir (Miller, 2020: 11-12). Post-demokrasi, basitçe demokrasi dışı, oligarşi veya otoriterlik olarak sınıflandırılmaya direnmektedir; çünkü kavram, vatandaşları tarafından sadakatle korunan ve yeniden üretilen, her yerde mevcut olan demokratik kimlik ve miras duygusuna dayanmaktadır (Miller, 2020: 30).

Literatür incelendiğinde, post-demokrasiye yönelik bilimsel çalışma sayısındaki azlık ve post-demokrasinin tanımı hakkında bir uzlaşma olmadığı dikkat çekmektedir. Colin Crouch'a (2004: 4) göre, post-demokrasi modelinde, demokrasilerde olduğu gibi seçimler varlığını devam ettirmekte ve hükümetler seçimlerle değişebilmektedir. Buna karşın, seçim süreçleri, ikna teknikleri hakkında uzman profesyonellerin yönettikleri ve onların belirlediği konular üzerinden yapılan seçim tartışmaları ile sınırlı bir gösteri olarak görülür. Vatandaşlar, bu süreçte pasif, hareketsiz, hatta ilgisiz bir rol oynarken, sadece kendilerine gönderilen sinyallere cevap vermektedir. Bu seçim oyunu gösterisinin arkasında siyaset, seçilmiş hükümetler ile iş dünyasının çıkarlarını ağırlıklı olarak temsil eden seçkinler arasındaki etkileşimle şekillenmektedir (Crouch, 2004: 4). Siyasi sistem, vatandaşlardan daha çok azınlık çıkarları için çalışmaktadır ve halkın talepleri, siyasi elitler tarafından yönetilmekte ve manipüle edilmektedir. İnsanların yukarıdan aşağıya tanıtım kampanyalarıyla oy vermeye ikna edilmesini gerektiren ancak vatandaşları manipüle eden, pasif katılımcılar haline getiren bu siyasal sistem, ne demokrasi ne de anti-demokratik olarak adlandırılabilir (Crouch, 2004: 19-21). Nitekim, Richard Rorty (2004) Terörizme Karşı Küresel Savaş ile birlikte vatandaşların güvenliğini sağlama zorunluluğu sebebiyle şeffaflık ve kamusal hesap verme sorumluluğunun ortadan kalkmasını post-demokrasi olarak görmektedir.

Sheldon S. Wolin (2001), Tocqueville'i post-demokrasinin teorisyeni olarak tanımlarken, "tersine çevrilmiş totalitarizm" in sosyal ve ekonomik açıdan olduğu kadar politik olarak da en iyi şekilde emperyalist ve dolayısıyla post-demokratik veya post-sosyal demokratik bir olgu olarak anlaşılabilceğini öne sürmektedir (Wolin, 2008: 194). Miller (2020: 22), Wolin ve Crouch'ın çağdaş demokrasilerde, halkın "artık katılımcılardan ziyade siyasi tüketiciler rolünü oynadığı" konusunda hemfikir olduğuna işaret etmektedir. Kavramın Avrupalı sosyal bilimciler ve özellikle de çevre politikası araştırmacıları arasında da popülerlik kazanmasının ardından, post-demokrasi ulusötesi şirketlerin ulusal halk aktivistleri üzerindeki orantısız siyasi gücünü tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır (Béal, 2012; Blühdorn, 2014; Glassman, 2007, 2010; Laffin, 2016).

Jürgen Habermas (2012a, ss. viii; 12-20), Avrupa Birliği'ni (AB) "post-demokratik egemenlik" biçimi olarak tanımlamaktadır. Lizbon Antlaşması'nda zımni olarak yer alan yürütme federalizminin, Avrupa Konseyi'nin hükümetler arası yönetimine dönüştürülmek istenmesinden hareketle bir post-demokrasi tanımı yapmaktadır. Ona göre, Avrupa Konseyi'nin merkezi yönlendirme rejimi, piyasaların zorunluluklarının ulusal bütçelere aktarılmasına imkân sağlanması, şeffaf ve resmi olmayan anlaşmaların yürürlüğe konulması için yaptırım tehditlerinin kullanılmasını ve yetkisiz ulusal parlamentolara baskı uygulanmasını içerecek ve böylece hükümet başkanları Avrupa projesini tersine çevireceklerdir. Böylece, ilk ulusötesi demokrasi, bir tür post-demokratik, bürokratik yönetimin uygulanmasına yönelik bir düzenlemeye dönüştürülecektir (Habermas, 2012a: 52). John Fonte (2004) de Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi uluslararası kuruluşların millî egemenliğe yönelik giderek artan tehdidini ele almaktadır. Habermas ve Fonte'ye göre bu bir ulusal egemenlik meselesidir.

Michel Foucault'nun (1977) disiplin mekanizması modeli olarak ortaya koyduğu bir yönetim stratejisini anlatan "panoptikon" teknolojik gelişmelerle birlikte evrilmiş, belirli bir zamandan ve mekândan bağımsız olarak bireylerin gözetlendiği, hatta gönüllü olarak gözetime katıldıkları bir döneme geçiş yapmıştır. İnternete açılan önemli bilgi ağ geçitleri, post-demokratik gücün en belirgin aygıtlarından biridir. Kişisel verilerin kurumsal olarak toplanması, başlangıçta liberal demokrasilerde mahremiyet endişelerine yol açmıştır. Snowden'ın ifşaatı, devlet gözetiminin otoriter toplumlarla sınırlı olmadığını göstermiştir (Lyon, 2015). ABD ve AB ülkeleri, aslında Echelon ve "Law ENFORcement POLice matters (ENFOPOL)" gibi programlar aracılığıyla kapsamlı veri gözetimi konusunda uzun bir geçmişe sahiptir (Bannister, 2005: 67). Gözetleme sadece devletlerin tekelinde olmaktan çıkmakta, özel kuruluşlar da gözetlemede rol almaktadır. Bununla birlikte Lawrence Lessig'in (1999) "kod yasadır" teorisinde ortaya koyduğu gibi, devletlerin millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik anlayışı da dönüşmektedir. Bu makalede, ağ toplumu çağında, dijitalleşen gözetim sayesinde post-demokrasinin ivme kazanmasının, millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik anlayışında nasıl bir etki yaratacağı ana sorusuna cevap aranmaktadır. Ağ toplumu her yerdeyse ve ağ toplumunda bulunanlar her yerden geliyorsa, dijital vatandaşların millî kimliği nasıl korunabilir veya inşa edilebilir? Egemenlik ve sadakat ilişkisi nasıl dönüşmektedir? Bu sorulara cevap aranırken, öncelikle post-demokrasi yaklaşımları üzerinde durulmakta, ardından ağ toplumunda yükselmesi beklenen post-demokraside, ortaya çıkabilecek gözetim, millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik gibi bir dizi kavramsal sorun tanımlanmaktadır.

Bu makalede, arka plana dair detaylı bilgi sunan, bir durumu veya olayı açıklayan (Wolcott, 1994) nitel betimsel araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Betimsel analiz yönetimine göre, konunun çerçevesi belirlenerek veriler toplanmış, bu veriler işlenerek ulaşılan bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Bu kapsamda, post-demokrasi yaklaşımları ele alındıktan sonra, ağ toplumunda, post demokratik gözetim, millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik gibi kavramların post-demokrasi modeli içindeki yeri, anlamı ve dönüşümü hakkında teorik bir çerçeve sunularak, literatüre katkıda bulunmaktadır.

1. Post-Demokrasi Yaklaşımları

Ağ toplumunda post-demokratik gözetim, millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik ilişkisini anlayabilmek ve tartışabilmek için öncelikle post-demokrasi tanımına ilişkin yaklaşımların açıklanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

“Post-demokrasi” terimi ilk kez 1992’de Fransız filozof Jacques Rancière’in (1995: 35, 1999: 95) liberal demokrasiye yönelik eleştirisi kapsamında ortaya çıkmış; Rancière daha sonra bu terimi, kitlesel siyasal katılımın modern biçimlerini özgün olmayan ve simüle edilmiş olarak tanımlamak amacıyla kullanmıştır. Terime, demokrasi adına, demokratik eylem biçimlerinin silinmesini sağlayan mutabakata dayalı uygulamaya işaret eden paradoksu anlatmak için başvurmuştur. Post-demokrasi, halkın ortaya çıkmasını, yanlış sayılmasını ve tartışmasını ortadan kaldıran, dolayısıyla yalnızca devlet mekanizmalarının ya da toplumsal enerji ve çıkarların birleşiminin etkileşimine indirgenebilen hükümet uygulamasını ve kavramsal meşrulaştırılmasını içermektedir. Post-demokrasi, özneyi ve demokrasinin kendine özgü eylemini ortadan kaldırmak için kurumsal mekanizmalar arasında toplumun uygun kısımlarının paylarının tahsisine ilişkin bir uygulamanın teorisi (Rancière, 1999: 101-102). Rancière’e göre, post-demokrasi, mevcut Batı demokrasilerinin kesin veya tamamlanmış bir ‘durumu’, liberal-demokratik devletin kurumsal bir düzenlemesi veya postmodern bir felsefi uydurma değildir. Daha ziyade, ‘demos’un artık merkezi bir rol oynamadığı, halkın, “nüfus, ırk ya da herhangi bir somutlaşmış varlıktan başka bir şey” (Nash, 1996: 174) olarak görüldüğü ve karşılıklı etkileşimin ya da çoğunlukla rekabetin devlet kurumları arasında hükümet gücünün mekanizması ve itici gücü haline geldiği bir pratiktir. Bir yandan bürokratik düzenlemelerin karmaşasında, diğer yandan ise çeşitli belirli ‘oligarşik’ çıkarlar arasındaki çekişmede ‘neoliberalizm ile aşırı sağcılık arasındaki bağlantı’ya vurgu yapmaktadır (Flatscher & Seitz, 2019: 505).

Wolin (2001: 322), Tocqueville’in siyasi düşüncesine adanmış kitabında post-demokrasi kavramına ilk kez değinirken, toplumun değişimi ve çağdaş demokrasilerin dönüşümünde post-demokrasiye sadece bir gösterge niteliğinde vurgu yapmaktadır. Daha sonra post-demokrasiyi “tersine çevrilmiş totalitarizm” ile birleştiren Wolin (2008: 194), “Tersine çevrilmiş totalitarizm, sosyal ve ekonomik açıdan olduğu kadar politik olarak da en iyi şekilde emperyalist ve dolayısıyla post-demokratik veya daha iyisi post-sosyal demokratik bir olgu olarak anlaşılır.” görüşünü dile getirmektedir. Demokratik niteliğini kaybetmiş, farklı prensiplerle işleyen bu tür totalitarizm, post-demokratik siyasi sistemin bir parçasıdır. Miller’e (2020: 52) göre, Rancière ile birlikte Wolin, “devletin ve modern siyasi yaşamın doğası gereği demokratik olasılığı nasıl engellediği” konusuna odaklanmaktadır.

Crouch (2004: 49), liberal demokrasileri kapsamlı bir şekilde analiz ederken, siyasal iletişim teknikleri ile tüketici davranışının hızla yayılmasını ve “tüketicinin vatandaşın yerini aldığı” aldığı bir demokrasi durumunu eleştirmekte ve post-demokrasiyi siyasi bir bağlam olarak tanımlamaktadır. Başarısız olan demokratik kurumlar, hegemonik demokratik siyasi tahayyülün yanında varlığını sürdürmektedir (Miller, 2020: 14). Ona göre, post-demokrasinin belirtileri, zayıflayan bir kamusal alan; siyasal pazarlamanın ortaya çıkmasıyla içi boşalan bir demokrasi durumu; bireysel sınıflar ve gruplar arasında en zenginler lehine artan eşitsizlik; refah devleti ve kamu mallarının daralması; ve siyasetin iş ortamıyla bütünleşmesi olarak sıralanabilir.

Post-demokraside kitlelerin önce kamu işlerine sonra da siyasete olan ilgisi zayıflamakta ve vatandaşların rolü manipüle edilen pasif katılımcılara indirgenmektedir. Demokratik kurumlar varlığını sürdürürken, siyaset ve hükümet, demokrasi öncesi dönemlere benzer şekilde giderek ayrıcalıklı seçkinlerin kontrolüne geçmektedir (Crouch, 2004: 6). Post-demokratik dönemde, siyasi elitler halkın taleplerini kontrol ve manipüle etmektedir. Siyasi manipülasyon kamuoyunun kazanılmasını mümkün kılar ancak kamu çıkarının gözetilmesini garanti edemez. Siyasetçiler, halkın

isteklerini ve taleplerini araştıran ve kendilerinin yeniden seçilmelerini sağlayacak vaatlerle karşılık veren tüccarlar haline dönüşür. Bu durum, ağ toplumunda daha kolay ve mümkün hale gelebilmektedir. Zira Crouch (2004: 35-39), esneklikleri ve kimliklerini hızlı bir şekilde değiştirebilme yeteneklerinden dolayı 'hayalet firmalar' olarak tanımladığı küresel çokuluslu şirketlerin, sadece ticarete hizmet etmekle kalmayıp aynı zamanda medya ve pazarlama üzerinde de etki gücünü yoğunlaştırdıklarına işaret etmektedir. Bundan dolayıdır ki post-demokrasi, finansallaşmış kapitalizmle de ilişkilidir ve post-demokrasinin ortaya çıkışı, tesadüfi bir olay değil, toplumsal düzenin yapısında derin sistemik kökleri olan bir olaydır (Fraser, 2015: 159).

Bu değişimler, Batı tipi liberal demokrasilerin parti sistemine de yansımaktadır. Partilerin üyeleri ve seçmenleriyle arasında var olan geleneksel bağlar giderek daha gevşek bir hal almaktadır. Seçmenlerle kişisel temas resmîleşmektedir. Partinin halkla ilişkileri, pazarlama becerileri ve sloganları parti siyasetinin içeriğini arka plana itmektedir. Post-demokratik sistemde siyaset, demokratik kurumların "perde gerisinde" yürütülen, politikacılarla lobi örgütleri arasındaki çeşitli doğrudan ve dolaylı temaslar yoluyla ve ücretli profesyonel PR ajanslarının yardımıyla oluşturulmaktadır (Sekerák, 2023: 3-4). Siyasi partiler, post-demokraside toplumun farklı kesimlerini içeren kitlelerden ziyade sermayedarların çıkarlarını gözetir (Koç, 2019: 58).

Crouch'un aksine, Rorty, demokrasinin ekonomik unsurlarda dolayı değil, Batı demokrasilerine yön veren temel ilkelerden biri olan, vatandaşlarına güvenlik sağlama zorunluluğu sebebiyle içinin boşaltıldığını ileri sürmektedir (Mendieta, 2015: 207). Rorty (2004), post-demokrasiyi özellikle 11 Eylül terör saldırılarından sonra kamu güvenliğinin güçlendirilmesi bağlamında ele alırken, hem terörist yöntemlerin daha fazla radikalleştirilmesinin yol açacağı kayıplardan hem de "burjuva devrimi"nden sonra ABD'de ve Avrupa'da kurulmuş olan birçok sosyo-politik kurumun ortadan kalkmasından endişe etmektedir. Ona göre, doğanın güçleri yerine insan eyleminin neden olduğu büyük acılar yaşandığında, halkın tartışmalı güvenlik önlemlerini geçici olarak kabul etmeye istekli olması, hukukun üstünlüğünü ve hükümet kurumlarının kamuya hesap verme sorumluluğunu geri plana itebilir. Bu durum, yargının bağımsızlığının ortadan kalkmasına ve hükümete karşı bazı protestolara medya ambargosu uygulanmasına yol açabilir. Bu bağlamda yaşanan erozyon, en sonunda askeri diktatörlükten ve Orwell'in totaliterlik yaklaşımından daha farklı "hayırsever bir despotizmi" kalıcı kılabilir (Rorty, 2004).

Habermas'ın post-demokrasi hakkındaki açıklaması ise niteliksel kriterler içermemekle (Augustin, 2017: 100) birlikte Merkel ve Sarkozy gibi eski Avrupalı liderlerin izledikleri politikalara yönelik eleştirilerini içermektedir. Piyasanın ortaya koyduğu zorunlulukların, yeterli demokratik meşruiyet olmadan Avrupa Konseyi'ndeki resmi olmayan hükümetler arası karar alma yoluyla üye devletlerin bütçelerine aktarılmasını "ilk ulus ötesi demokrasi" ifadesiyle kavramsallaştırırken, bunun gizlenmiş bir düzenleme haline gelmesini post-demokratik yönetimin uygulaması olarak görmektedir (Habermas, 2012b: 348). AB'nin finansal piyasaların zorunluluklarına ve piyasaya uyumlu bir yürütme federalizmine giden post-demokratik bir yolda olduğunu ileri sürerken, bu süreçte demokrasinin bir kenara atılacağı, mali piyasaları düzenleme fırsatının da kaçırılacağı uyarısında bulunmaktadır (Habermas, 2015: 76-77).

Yukarıda da açıklandığı gibi post-demokrasinin tam olarak ne olduğu konusunda bir fikir birliği bulunmamakta, tartışma sürmektedir. Post-demokrasinin, özetle demokratik kurumların varlığını sürdürdüğü ancak ağ toplumunda ortaya çıkan yeni dinamiklerle birlikte halk iradesinin yerini ulus ötesi şirketlerin ve onların yazılımlarına ve lobilere bıraktığı demokrasi ötesi yeni bir yönetim biçimini içerdiği söylenebilir. Bu yeni yönetim anlayışının, ağ toplumunda en belirgin ögesinin gözetim olduğu, millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik ilişkisinin yeniden şekillenmesi sonucunu doğuracağı ifade edilebilir.

2. Post-Demokratik Gözetim

Makalenin bu bölümünde, gözetim olgusu ve geçirdiği evrimden hareketle, post-demokratik gözetim açıklanmaktadır.

2.1. Gözetim Olgusu ve Evrimi

Gözetim, gözetlenenlerle gözetleyenler arasındaki etkileşimi ve ilişkiyi açıklamaktadır. Gözetim, grupların veya bireylerin iletişimlerinin, davranışlarının, hareketlerinin sistematik olarak, dikkatli ve titiz bir biçimde izlenmesidir (Clarke, 1988). İnsanlar, bir arada yaşamaya ve sosyalleşmeye başladıktan sonra çevresindekilerin ya da diğerlerinin ne yaptığını merak etmiş, bu duygu önce gözetim davranışının ardından gözetime dayanan yönetim modelinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Gözetleyen, gözetlemede elde ettiği başarı sayesinde veya başarıya göre egemen olabilme ayrıcalığına da sahip olmaktadır (Şimşek, 2021a: 392).

Antik çağlardan beri gözetim pratikleri, her dönemin şartlarına ve gelişmelerine adapte olmuş, tüm değişim ve yeniliklere ayak uydurmuştur. Gerek otoritenin ve idarenin devamlılığının sağlanması gerekse toplumda düzenin korunması ve güvenlik kaygılarının bertaraf edilebilmesi amacıyla bir kontrol aracı olarak gözetime başvurulmuştur. Gözetim uygulamaları modernite ile birlikte merkezleşirken Bentham'ın panoptikon tasarımı ile kendisini modernizm dönemine taşımıştır. Samuel Bentham'ın 1785'te tasarladığı panoptikon, "pan (bütün)" ve "opticon (gözlemlemek)" kelimelerinin birleşimi ile adlandırılmış ve "Bütünü gözetlemek" anlamına gelmektedir (Özdel, 2012: 23). Jeremy Bentham tasarımı, gözetim sırasında gözetlenen tarafın görünür olması temel koşulu etrafında bir modele dönüştürmüştür. Niteliksiz iş gücünün yönetilmesi ve eğitimi için tasarlanan (Bentham et.al., 2016: 91) panoptikonun mantığı, mimaride gözetleyenin gizliliğinin esas tutulmasına dayanmaktadır. Panoptikon, merkezi bir gözetleme kulesini çevreleyen hücrelerden oluşan bir hapishanedir ve tek bir gardiyanın birden fazla mahkûmu aynı anda gözetleyebildiği dairesel büyük bir yapıdır (Bentham et.al., 2016: 77). Dairenin orta kısmında mahkûmlardan saklanan bir göz (nöbet kulesi) yer almaktadır. Bir gözetleyen olup olmadığı bilinmemekle beraber panoptikonda herkes gözetlendiğini düşünmektedir ve bu durumu içselleştirmiştir. Böylece, bir görünmeden gözetleme mekanizması tasavvur edilmiştir (Bentham et.al., 2016: 23). Bentham, sadece cezaevlerinin, hastanelerinin, okulların mimarisine yönelik bir tasarımı ortaya koymamıştır, gözetleme sorunlarını çözebilecek bir "iktidar teknolojisi" bulmuştur (Foucault, 2003: 87).

Modernitenin birey - iktidar ilişkilerine etkisine odaklanan Michel Foucault (1977), gözetim temelinde disiplin toplumuna ulaşırken Bentham'ın panoptikon tasarımından yararlanmış. Parçalara bölünmüş ve kapalı, bütün noktaları gözetlenen bir mekânda, insanlar belirli bir yerde tutularak, her hareketleri denetlenerek, karışıklı olaylar kaydedilerek ve ölümler, hastalar, canlılar şeklinde sınıflandırılarak bir disiplin düzeneği modeli oluşturulmaktadır (Foucault, 2013: 292). Bu modern yönetim stratejisi sayesinde beden teknoloji ile bilgi nesnesi haline gelirken, ondan elde edilen sınırsız bilgi ile her aşamada daha ileri düzeyde nesneleştirilmektedir (Şimşek, 2021a: 394). Foucault (1991), modern öncesi disiplin yöntemi olarak ıslah (bireyin bedeni) ile modern yönetimsellik arasında fark olduğuna işaret ederken, bu farkı da temelde rasyonel "bilgi" ve rasyonel davranan iktidardaki dönüşümle açıklamak ister. Bahsedilen nesneleştirme, salt bir nesneleştirme değildir, çünkü Foucault'da nesne özneleşebilmektedir de. Yönetimsellik, benlik teknolojileri ile tahakküm teknolojileri arasındaki ilişkiyi içerirken, "modern" güvenlikleştirme süreci de bu sayede başlamaktadır (Lemke, 2002: 51-52).

Bauman (1999: 111-113), California'da suçluları adeta tabut gibi hücrelere kapatan ve farklı uygulamaları ile bilinen Pelican Bay Hapishanesi ile panoptikonu karşılaştırmaktadır. Ona göre, endüstri toplumuna özgü olan panoptikon tasarımı, küreselleşmeyle birlikte insanların yalnızlaştığı, yabancılaştırılmış toplum düzenini temsil eden Pelican Bay Projesi'nden daha iyidir (Tanrıverdi, 2017:

162-164). Gözetim olgusu ile ilgili bir diğer önemli yaklaşım ise George Orwell'in 1949 yılında yazdığı "Nineteen Eighty-Four (1984)" isimli eserinde ifade edilmektedir. Herkesi gözetleyen "Big Brother (Büyük Birader)" karakterinin, gözetlediklerinin her yaptığından, her düşüncesinden ve her hareketinden haberi vardır (Orwell, 2021). Bu distopyada, panoptikondaki gözetleyenin yerini artık tele ekranlar almıştır.

2.2. Gözetimin Akışkanlaşması ve Post-Demokrasi

Gözetleme, 19. yüzyılın sonlarında başlayan teknoloji devrimi ile birlikte büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Bauman ve Lyon (2013), teknolojiye adapte olan gözetime, "akışkan gözetim" ifadesiyle yeni bir nosyon eklemiştir. Gözetim, "akışkan" olma niteliğini kazanırken literatüre giren yeni bir kavram gibi kabul görmüştür (Bauman & Lyon, 2016: 13). Güvenlik ve disiplin, akışkan gözetim sayesinde birbiriyle etkili ve güçlü bir ilişki kurabilmiştir (Bauman & Lyon, 2016: 15). Teknoloji devrimi ile modern toplumlar, "akışkan" düzeye erişirken (Bauman & Lyon, 2013: 7), gözetim pratikleri günlük yaşamın her alanına nüfuz etme olanağı bulmuştur. Panoptikonda hareketsiz kalan ve sürekli gözetlenen bireyler artık hareket edebilmekte, hatta akmaktadır ancak bu durum onların gözetlenmesine mani değildir, gözetleyene ulaşmak ise imkânsız hale gelmiştir (Bauman & Lyon 2016: 23).

Gözetleme, dünyanın her yerinde yaygınlaşmış ve insanlar alışveriş yaparken, profil oluştururken gözetime kendiliklerinden gönüllü olarak katılmaya başlamış, sonraları ise tüm verilerinin Google, Amazon, Facebook gibi büyük şirketler tarafından takip edilmesini, kayıt altına alınmasını kanıksamış, normalleştirmiştir (Bauman & Lyon, 2016: 11-12). Gözetimin akışkan bir niteliğe bürünmesi ile günlük yaşamın her alanında gözetim teknolojilerini içselleştiren ve meşrulaştıran toplumlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Bauman & Lyon, 2016: 24). Gözetim, panoptikon tasarımında kendisini göstermeyen gözetleyenin zora dayalı bir pratiği olmaktan çıkmış, gözetlenenlerin kendi rızalarıyla gözetlenmeyi benimsedikleri bir evreye geçmiştir (Şimşek, 2021a: 395). Byung-Chul Han (2017: 12), "şeffaflık toplumu"nda, dijital teknolojinin kaçınılmaz bir şekilde insanları bu ağın içine aldığı, toplumu oluşturan bütün birimler şeffaflaşırken insanların da camlaştığını ileri sürerken, "Sınırsız özgürlük ve iletişim topyekün kontrol ve gözetime dönüşüyor" tespitini yapmaktadır. Bu noktada, aslında sınırsız bir özgürlük alanı olarak takdim edilen yeni medya araçları ve sosyal ağların, post-demokratik aygıtlara, şeffaf toplumun ise insanlık dışı bir kontrol toplumuna dönüştüğü çıkarımında bulunulabilir (Ünlü, 2018: 288-289).

Mark Poster'a (1990) göre, bilgi teknolojilerinin panoptikonla bağdaşması gözetimin kapsamının genişlemesine yol açmış, gözetimi kurumsal sınırlılıklarından kurtarmıştır. Bir yandan toplumsallaşan diğer yandan bireyselleşen panoptikonun adı da "süperpanoptikon" olarak değişmiştir. Süperpanoptikonda gözetim altında tutulanlar, gözetimleri için lazım olan bilgileri ve verileri bir aracı olmaksızın kendisi, gönüllü olarak sağlamaktadır. Yani, bürokratik bir teşkilatlanma gerekliliği ortadan kalkmıştır (Poster, 1990: 184). Süperpanoptikon, panoptikonun siber ortamda güncellenmiş bir versiyonudur ve süperpanoptikon, panoptikondan gözetimin gönüllü ve birincil olması ile ayrılmaktadır. Artık veritabanları söylemdir çünkü öznenin oluşumunu etkilemektedir, süperpanoptikon veri tabanları ve iletişim devreleri sayesinde kurumsallaşmıştır (Poster, 1996: 182-191). İnsanlar ise dünyanın neresinde olurlarsa olsun gözetimin nesnesi haline gelmiştir. Süperpanoptikon, gözetleme kulesi, duvarları, pencereleri olmayan her yeri açık bir gözetim alanıdır (King, 2001: 46-47).

Süperpanoptikondan sonra, Norveçli sosyolog Thomas Mathiesen (1997), çift taraflı gözetime odaklanan sinoptikon kavramını ortaya atmıştır. Sinoptikonda başrol televizyonundur, zira ulaştığı ve girdiği her alanda farkındalıklara yol açmaktadır. Televizyon seyircileri, eş zamanlı olarak kendilerini gözetleyeni hem seyretmekte hem de gözetlemektedir. Sinoptikonda, çoğunluk, istekleri ve talepleri

yönlendiren ve görüntü kodlarını temsil eden toplumdaki küçük grupları, yani azınlığı izlemektedir (Mathiesen, 1997: 220). Bu yaklaşıma göre, sinoptikon otokontrol ile kendi kendine hâkim olan insan modeli yaratmayı amaçlamaktadır (Mathiesen, 1997: 217-218).

21. yüzyılla birlikte panoptikon tasarımı yerini ağ tasarımına bırakmıştır, panoptikon, süperpanoptikon ve sinoptikon kavramlarına, Jeffrey Rosen (2004) karşılıklı ve etkileşimli gözetimi öne çıkaran ve gözetimin son versiyonu “omnioptikon” kavramını eklemiştir. Bu yaklaşıma göre, kimin gözleyen kimin gözetlenen olduğu bilinmemekte ama herkes birbirini ve aslında çoğunluk çoğunluğu gözetlemektedir. Omnioptikon, siber ortamda, bireylerin karşılıklı olarak birbirlerini takip etmesini öngören tamamen rızaya dayanan bir gözetim uygulamasıdır (Şimşek, 2021a: 396). Örneğin ünlü aktörlerin, aktristlerin, sanatçıların, sporcuların, yazarların, pop yıldızların hayatlarını takip eden insanların kendi hayatlarını da onlar gibi kendilerini takip eden kişilerle paylaşması beklenmektedir (Niedzviecki, 2010: 26). Omnioptikonda her insan, her yerde ve her zaman birileri tarafından gözetlenmektedir (Sprague, 2007: 2). Teknoloji ve dijitalleşme döneminde gözetim süreklilik kazanırken, artık bütün kentsel mekânlar gözetim alanları haline dönüşmüştür (Koskela, 2000: 243). Panoptikonla bütünleşen yerel denetim olgusu, omnioptikonda küresel denetime evrilmiştir.

Geniş kapsamlı kurumsal ve devlet gözetimi, popüler “piyasalarla ve teknolojiyle kurtuluş” söyleminin sınırlarını çizmektedir. Ulus devletler bilgi kontrolü, pazarlar ve güç arayışlarını sürdürürken, Çin, Rusya ve başka yerlerdeki post-demokrasi deneyimlerine yönelik incelemeler araştırmacıların daha fazla ilgisini çekmelidir. Snowden’ın ifşaatları, ağların daha da millileştirilmesine yönelik mevcut bazı eğilimleri hızlandırırken, iletişim ağlarını ve teknolojilerini küreselleştirme ya da tam aksi yönde yeniden kamulaştırma çabaları ortaya çıkmıştır. Web’in “yersiz”den “sınırlandırılmış” bir alana geçişini yakalamak için ulusal Web çalışmaları genişlemektedir. Başta Çin ve Rusya olmak üzere devletler, ICANN, W3C ve diğer uluslararası internet yönetim mecralarının taraftarı olduğu çok paydaşlı modelden uzakta, ulus devletlere dayalı bir internet yönetişimi modeli oluşturmaya çalışmaktadır.

Gözetim, kendisine özgü toplum yapısı, yaşam tarzı, tüketim alışkanlıkları, etik kuralları bulunan yeni post-demokratik kültürün bir parçası, uzvu haline gelmektedir. Bu yeni kültür, özellikle ulus devletleri, milli kimlik ve egemenlik inşasını güncelleme ve hatta yeniden canlandırma sorunu ile karşı karşıya bırakırken, gözetim uygulamaları, ulus devletlerin bu dönemden de varlıklarını koruyarak çıkmalarını sağlayacak imkânlar sunmaktadır. Devletler, askeri, siyasi ve ekonomik alanın yanı sıra siber alanda da güçlerini maksimize etmeye çalışmaktadır. Elektronik ve bilgisayar tabanlı bilgilerin-altyapı, ağlar, yazılım ve insan becerilerinin oluşması sağlanarak, iletişim ve kontrole ilişkin seri referansların elde edilmesi, post-demokrasinin önemli bir işlevi olarak görülebilir. Post-demokrasi, siber alan temelli iletişim, ağa bağlanan bilgisayarların internetini, intranetleri, kabloları, hücreli teknolojilerin tamamını kapsamaktadır. Hem siber hem de diğer alanlarda tercih edilen sonuçları üretmek amacıyla bu araçlara başvurulabilir (Nye, 2014).

Boyle (1997: 204), Foucault’un panoptikon tasarımını siber alana kadar genişletirken, sıklıkla bilgi özgürlüğünün, “şu anda maruz kaldığımız kamusal ve özel gözetleme mekanizmalarının yoğunlaştırılmasını” gerektirdiğine dikkat çekmektedir. Lessig (2006), internetin mimarisi olan yazılım ve donanımın belirli bireysel davranış türlerini kısıtlayabileceğini ve etkinleştirebileceğini belirtmektedir. Verilerin, verileri yakalayan teknolojilere sahip olanlar tarafından daha sonra kullanılmasına veya kullanıcı davranış kalıplarının izlenerek bunlardan para kazanılmasına izin veren bir mimari, esasen siber gözetimi onaylarken, post-demokrasinin bir uzantısı olarak nitelendirilebilir.

Kentlerde yaşayanlar modern devletlerin, siber mekânı paylaşanlar ise küresel güvenlikleştirme politikalarının uygulama nesnesi olmaktadır. Didier Bigo (2008), bu durumu “ban-optikon” kavramıyla açıklarken, bilgi, insan ve sermaye gibi meta olarak görülen öğelerin artan akışkan

hareketliliğinin kontrol edilmesine dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, kendisini ifşa etmeyen ya da güven vermeyen bir tüketici profili çizdiği veya düzenin işleyişini olumsuz etkilediği düşünülen insan tehlikeli görülerek alana alınmamakta, dışlanmakta; eğer alana giriş yapması mümkün olmuşsa da kontrol altında tutulan sınırlardan dışarı çıkması sağlanmaktadır (Çelik, 2022: 234).

Haziran 2013'te başlayan Snowden'ın NSA gözetlemesiyle ilgili ifşaatları, Büyük Veri'nin gözetimi destekleyici etkisini ortaya koymuştur. "Toplu veri", "dragnet" ve "kitle gözetimi" gibi kelimeler, "Büyük Veri" olarak adlandırılan süreçlerin devrede olmasının yanı sıra genişletilmiş ve yoğunlaştırılmış gözetim ürettiğini ima etmektedir. Büyük Veri uygulamaları olarak adlandırılan uygulamaların hızla ve yaygın biçimde benimsenmesi, bireylerle birlikte hem kamu hem de özel sektör kuruluşlarının dinamikleri; vatandaş-devlet ilişkisi; genel olarak da toplum açısından köklü değişimlerin sinyalini vermektedir (Lyon, 2014: 1). ABD'nin Avrupa ve Latin Amerika'daki en yakın müttefikleri de dâhil olmak üzere hükümetlerin, şirketlerin ve vatandaşların telekomünikasyon ve elektronik mesajlarının büyük ölçekli kitlesel gözetlediğinin doğrulanması, gözetimin ulus ötesi sonuçlarının, çağdaş dünya politikası uygulamalarının yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Tartışmanın ABD'ye karşı dünyanın geri kalanıyla ya da gözetime karşı mahremiyetle sınırlı kalamayacağı açıktır. Siber kitlesel gözetlemenin, ulusal güvenlik, diplomasi, insan hakları, demokrasi, öznellik ve itaat üzerindeki etkisi kaçınılmazdır (Bauman vd., 2014: 121). Bu gözetim, post-demokratik bir gözetim olarak ifade edilebilir ve demokrasi hakkındaki varsayımlara meydan okumaktadır. Snowden'ın ifşaatları, demokrasinin nasıl anlanması gerektiğinin de yeniden düşünülmesi sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda, demokrasi, diğer siyasi çoğulculuk biçimleriyle birlikte, bu tür bir sistemde ulus devletlerin birincil düzenini güvence altına almak için geleneksel olarak sınırlandırılabilir, hatta feda edilebilecek bir şey haline gelmektedir. Bu yeni durum, literatürdeki post-demokrasi yaklaşımları ile açıklanabilir. Post-demokratik gözetim uygulamaları, demokratik normların uygun olduğu bir sivil alan ile demokrasinin boyun eğmesi gereken bir güvenlik alanı arasında keskin bir hattı içerirken, post-demokratik modelin bir parçası olarak kabul edilebilir. Bu modelin, bir yandan hem devletlerarasında hem de devlet ile siyasi ve kişisel özgürlüğün arenası olarak sivil toplum arasındaki sınırların yeniden çizilmesini, diğer yandan post-demokratik millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik inşasını tartışmaya açması beklenebilir.

3. Ağ Toplumunda Post-Demokratik Millî Kimlik, Vatandaşlık ve Egemenlik

Ağ toplumunda gözetim olgusu, post-demokraside millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik inşasında da önem taşımaktadır. Lessig'in (1999) "kod yasadır" teorisi ışığında, post-demokratik millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik ilişkisinin öneminin, bir ulus devletin elde etmeyeceği güç ve bunu mümkün kılacak teknolojik mimari açısından anlaşılmasında fayda bulunmaktadır. Makalenin bu bölümünde, post demokratik millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik ilişkisi üzerinde durulmaktadır.

3.1. Ağ Toplumunda Post-Demokratik Millî Kimlik ve Vatandaşlık

Kimlikler inşa edilirken, tarih, coğrafya, biyoloji, dinsel vahiyler, kolektif hafıza, üretme gücü olan kurumlar, iktidar aygıtları, kişisel tercihler temel alınmaktadır. Toplumlar, toplumsal gruplar, insanlar bu unsurları, sentezleyerek içinde yaşadıkları sosyal yapıya, uzam ve zamandan türeyen kültürel projelere ve toplumsal şartlara elverişli hale getirmekte, yeniden anlamlandırmaktadır (Castells, 2006: 14). Millî kimlik elbette millet olgusu ile ilişkilidir, bundan dolayı da kültürel, ekonomik, toplumsal, siyasi ve yasal, teritoryal birçok boyutu vardır (Smith, 2016: 33-35). Millî kimlik – bir kişinin bir milletle özdeşleşmesi ve bir millete ait olma duygusunun sosyal ve sembolik olarak inşa edilmesidir. Yani, kimlik inşasında, sembolleştirme fiili önemli bir yer tutmaktadır. Millî kimliğin icat edilmesi yahut canlandırılması toplumsal ve siyasal olduğu kadar sembolik ve söylemseldir. Etkili ve sosyal olarak nüfuz edici olmak için, sembollerin iletişim yoluyla geliştirilmesi gerekmektedir. John

A. Armstrong (2017) sembollerini içerik, iletişimi ise etkili hale gelme araçları olarak görmektedir. Benedict Anderson (2020), milletlerin "hayali bir topluluk" olduğunu ileri sürerken, böyle bir inşanın, toplumsal ve politik olduğu kadar sembolik ve söylemsel olduğunu vurgulamaktadır. Millî kimlik kitle iletişim araçları sayesinde toplum içinde bir gösterge gibi dolaşıma sokulmaktadır (Anderson, 2020). Güncel milliyetçilik tartışmalarında öne çıkan Michael Billig (1995) ise de millet kavramının gündelik hayatın içine fark edilmeden ve yaygın olarak yerleştirilmesinde kitle iletişim araçlarının oynadığı role işaret etmektedir. Dijitalleşmenin körüklediği küreselleşme çağında, millî kimlik önemsiz hale gelmemekle birlikte iletişim teknolojileri aracılığıyla şekillenmektedir (Poster, 1999).

Kimlik olgusu, özel ve bireysel değil, kamusal ve ilişkiseldir; kategoriden organizasyona kadar tüm aralığı kapsamakta ve herhangi bir aktör, bağlı olduğu kategori, bağ, rol, ağ, grup ve organizasyon başına, ırk, cinsiyet, sınıf, iş, dini bağlılık, ulusal köken gibi birden fazla kimlik kullanmaktadır. Bir kategori olarak vatandaşlık, belirli bir devlete karşı ortak ayrıcalıklı konumlarıyla ayırt edilen bir dizi aktörü (vatandaşları) belirtir. Bir bağ olarak vatandaşlık, bir aktör ile devlet görevlileri arasında uygulanabilir bir karşılıklı ilişkiyi tanımlar. Bir rol olarak vatandaşlık, bir aktörün belirli bir devletle olan ilişkisine bağlı olarak diğer aktörlerle olan tüm ilişkilerini içerir. Bir kimlik olarak vatandaşlık, kategorinin, bağın veya rolün deneyimine ve kamusal temsiline atıfta bulunabilir (Tilly, 1995: 8). Marshall (1983), klasik vatandaşlık yaklaşımında, vatandaşlığı bir devleti bütün bir insan kategorisiyle ilişkilendiren bir dizi hak (yani yaptırımla yerleşik özel bir bağ) olarak tanımlamaktadır. Doğrudan Marshall'a atıfta bulunmasına rağmen Seymour Martin Lipset (1960: 55; 84-85; 92-93) ise onun tanımına kategorik bir vatandaşlık tanımıyla karşı çıkarak, belirli bir devletin tam siyasi katılım çemberine dâhil olan kişileri vatandaş olarak tanımlamaktadır. Stein Rokkan (1970) da iki görüş arasında bir denge kurmaktadır. Vatandaşlık tanımlarının bazıları ulus-devlet, bazıları hak ve statü, bazıları ise aidiyet ve kimlik temel alınarak yapılmaktadır. Vatandaşlığın standart bir tanımı konusunda henüz bilimsel bir fikir birliğine varılamamıştır. Tarihsel olarak vatandaşlık, belirli bir siyasi topluluğa mensubiyet ayrıcalıklarıyla ilişkilendirilmektedir. Sosyal yaşamı düzenleyen kolektif kararların alınmasına eşit temelde katılma hakkını içeren bir statüyü içermektedir. Başka bir ifadeyle vatandaşlık, demokrasinin bir türünde, özellikle oy kullanma hakkı dolayısıyla siyasi katılımı el ele gitmektedir. Çoğu demokratik sistemde, eksiklikleri ne olursa olsun demokrasinin önemli olduğu algısı yaygındır ve vatandaşlığın ayırt edici işareti olarak, vatandaşların hükümet politikasını makul ölçüde adil kurallara göre ve diğerleriyle az çok eşit bir temelde etkileme olasılığının bulunması görülmektedir. (Bellamy, 2008: 1; 3-4).

Post-demokratik teori de demokratik vatandaşlığın kaybedilmesi ile birlikte nasıl bir vatandaşlık yaklaşımının ortaya çıkacağı ve post-demokratik egemenliğin daha geniş sonuçlarıyla bir etkileşime nasıl geçileceği sorusuna cevap aramaktadır. Genel olarak demokratik teori, vatandaş politik karar verici olarak anlamaktadır. Yaygın, aktif katılıma dayanmayan demokrasi modelleri bile vatandaşların ara sıra anlamlı kararlar almasını gerektirmektedir. Bu rol, vatandaşın hem devletle hem de diğer vatandaşlarla olan ilişkisini açıklamaktadır. Bir siyasi sistem, sıradan vatandaşların karar alma sürecinde ne kadar rol oynadığı ölçüsünde meşrudur. Vatandaşlar, karar alma sürecine katılma yetenekleri nedeniyle kendilerini siyasi topluluklarının üyeleri olarak görmektedir (Warren, 2013: 269). Vatandaşlar, kanunlara uymak, vergi vermek gibi devlete karşı bir miktar sorumlulukları olduğunu ve aynı zamanda siyasi topluluklarının 'suçlarından' dolayı bir miktar suçluluk duymaları gerektiğini hissetmektedir; yönetmek hatta yönetecek olanları özgürce seçmek bu yükü almaya değer görülmektedir (Miller, 2020: 33).

Sıradan vatandaşlar kendilerini karar verici olarak göremediğinde ise bu mantık artık sürdürülemez. Devleti demokratik olarak meşrulaştıramayan post-demokratik vatandaş, ya yeni meşrulaştırıcı kriterler bulmak ya da gayri meşru bir egemen güç tarafından yönetilme olasılığını değerlendirmek zorunda kalabilir. Post-demokrasi, vatandaşların büyük çoğunluğunun her türlü

siyasi topluluktan dışlanmasını içermektedir ve bu vatandaşlar sadece ortak yönetilme deneyimiyle birleşmiş bir “biz” oluşturabilir (Miller, 2020: 33-35). O halde post-demokrasinin merkezinde kişinin hem demokratik vatandaş olduğu hem de olmadığı yönündeki paradoksal ama yine de kaçınılmaz algı vardır. Rancière de benzer şekilde post-demokrasiyi paradoksal olarak tanımlamaktadır. Ona göre, kamuoyu yoklamaları ve seçim sonuçları tarafından üretilen kurgusal bir “Halkın” gerçek vatandaşların yerine iktidara gelmesi anlamını taşımaktadır (Rancière, 1999: 101). Post-demokrasi, en azından teorik düzeyde demokratik vatandaşlığın çöktüğünü ifade eder.

İnternetin başlangıçta küresel bir pazaryeri olduğu ve ulus ötesi faaliyetleri kolaylaştırarak ulusal egemenliği tehdit ettiği düşünülmüş ancak hükümetler interneti piyasa, kanun, normlar ve kodlar aracılığıyla düzenlemenin yollarını bulmuştur (Goldsmith & Wu, 2006; Lessig, 1999). Devletler artık kendi sınırları içinde imgeler, mesajlar ve enformasyonla ilişkisini yeniden haritalandırmaktadır. Bu pazaryeri, yönetimlerin, büyük ölçekli rakipleriyle imaj ve kimlik karteli mücadelesi için iletişim düzenlemelerini kullandıkları metaforik arenaya dönüşmüştür (Price, 2002: 31). Ulusal hükümetler, uluslararası kamu kuruluşları, çok uluslu şirketler, insan hakları örgütleri ve bireyler bu sürece dâhil olmaktadır. Bu yeniden yapım aşamasında, iletişim sistemlerinin sarsılması ve yeniden modellenmesi sağlanmaktadır. Yeni medya düzeneği, millî yönetimi güçlendirmek (Perritt, 1998) ve millî aidiyeti beslemek (Imre, 2009) için kullanılmaktadır.

Bu yeni, örneğin ‘angajmanlı vatandaşlık’ (Dalton, 2008: 5) tipinde, insanlar çoğunlukla hayatta kalma mücadelesiyle meşgul oldukları sürece, daha uzak kaygıların pek önemi yoktur. Postmodern toplum, yaşam kalitesi sorunlarına artan ilgiyi ve toplumsal performans için çok daha talepkâr standartları ortaya çıkarmaktadır. İnsanlar, muhtemelen her zamanki kadar endişelenmekle beraber farklı şeyler hakkında endişelenmektedir. Kişisel hayatta kalma konusunda kendilerini güvende hissetmeyen insanlarla küresel ısınmadan endişe duyan insanların davranışlarında ve dünya görüşlerinde derin farklılıklar bulunmaktadır (Inglehart, 1997: 37).

Teknolojinin kendisine özgü toplum yapısı, yaşam tarzı, tüketim alışkanlıkları, etik kuralları üretmesi ile ortaya yeni bir kültür çıkmaktadır (Şimşek, 2021b: 447). Anayasa Hukukçusu Lawrence Lessig (1999) “kod yasadır” teorisi ile toplumsal sistemlerin, pazar (ekonomi), yasa, toplumsal normlar ve mimari tarafından düzenlendiğini, teknolojinin gelişmesi ile birlikte “kod”un mimarinin yerini aldığını ileri sürmektedir. Post-demokraside, bu yeni toplumsal düzenin mimarisi, temel değerleri korumak amacıyla toplumsal ve yasal gücü yapılandıran ve sınırlayan bir hukuk metninden ibaret değildir, bu bir yaşam biçimidir (Lessig, 2006: 4).

Bu yeni kültür, yasa yapıcıları, geleneksel hukuk anlayışının, yasaların ve hatta normların ötesine bakmaya zorlamaktadır. Daha geniş ve esnek bir “düzenleme” yaklaşımını ve yeni bir düzenleyicinin tanınmasını gerektirmektedir. Lessig (2006: 5), bu düzenleyicinin “kod” olduğunu belirtmektedir. Gerçek alan, nasıl anayasalar, tüzükler, genelgeler gibi yasal kodlar aracılığıyla düzenleniyorsa siber alan da yazılımlar ve donanımlarla kodlanarak düzenlenmektedir. William Mitchell (1996), kodların siber alanın yasası olduğu fikrini ileri sürmektedir. Joel Reidenberg (1997-1998) de, teknoloji ve iletişim ağları tarafından dayatılan bilgi akışları için kurallar dizisinin, politika yapıcıların anlaması, bilinçli olarak tanınması ve teşvik etmesi gereken bir “Lex Informatica” oluşturduğunu savunmaktadır. Rebecca MacKinnon (2012) ise tüm bunlara, insanların artık sadece ulus-devletlerin değil, küresel internetin vatandaşları olduklarını belirterek, “net” ve “citizen (vatandaş)” kelimelerinin birleşiminden türettiği “netizen (ağdaş)” tanımlamasını eklemektedir. Elbette kodlar tarafından üretilen düzenleyici etkiler ile yasa tarafından üretilen düzenleyici etkiler birbiri ile özdeş olamaz çünkü zaten gerçek alan ile ağ toplumu arasında varoluşsal bir farklılık söz konusudur.

Her ne kadar liberaller, interneti devletlerin ya da hükümet denetimlerinin sonu olarak görmüş olsalar da devletler başından itibaren siber yönetiminde, en eski ve en temel rollerini, hatta kontrolü kaybetmemiştir (Goldsmith & Wu, 2006). Gücün herkese adil dağıtıldığı, kurumsal ve normları olan yeni bir sistem inşa edilmek istenmektedir (Şimşek, 2021c: 510). Yeni yönetim rejimi, ağ toplumunda siyasi ve teknolojik boyutunu beraber tasarlamaktadır (Nye, 2014).

Gerçek alanda herhangi bir ülkenin vatandaşları, sosyal gerçeklikler ve sosyal temsiller üzerine inşa edilmiş bir ortamda yaşamlarını sürdürmekte ancak ağ toplumunda, aktif dijital vatandaşlar, verileştirilmiş (datafied) bir ortamda yaşamaktadır (Barassi, 2016; Hintz et.al., 2017). Bu alana giren herkesin çevrimiçi ve hatta çevrimdışı her hareketi dijital izler bırakmakta ve veri oluşturmaktadır. Cep telefonu kullanan birisinin yürürken lokasyon verisi, çevrimiçi iletişim verileri, beğeni ve tercihleri hakkındaki veriler, akıllı şehirler ve evlerde yaşayan insanların sensörlerle aktivitelerine ilişkin veriler (Hintz et.al., 2017: 732) birer izdir. Bu veriler, sosyal medya ve diğer dijital platformlar, veri araçları tarafından elde edilmekte, toplanmakta, depolanmakta, gözlemlenmekte ve satılmaktadır. Bu yeni bilgi düzeni, "gözetim kapitalizmi" olarak da kavramlaştırılmaktadır (Zuboff, 2015: 75). İşte, bu düzendeki dijital vatandaşlığı, sadece bireylerin kendi eylemleri değil, internetin fiziki donanımı, bilgi alışı verisini ve iletimini düzenleyen protokoller aracılığıyla kodlar şekillendirmektedir. Siber alanda her anı gözetlenmekte olan dijital vatandaş, aynı zamanda "verileştirilmiş" vatandaşdır (Barassi, 2016: 497). İnsan özgürlüğünü, ağ toplumuna yayması beklenen teknolojik mimari, aynı zamanda kullanıcıları kontrol nesnelere haline getiren veya bireyleri örnekler, veriler, pazarlar veya bankalara dönüştüren ağ yeteneklerini de içermektedir (Deleuze, 2006: 5).

Ağ toplumu her yerdeyse ve ağ toplumunda bulunanlar her yerden geliyorsa, dijital vatandaşların millî kimliği nasıl korunabilir veya inşa edilebilir? Millî kimlik ve egemenlik gibi temel olduğu düşünülen değerlerin korunması için elbette siber alan inşa edilebilir, tasarlanabilir veya kodlanabilir yahut tam tersi bu değerlerin yok edildiği bir siber alan inşa edilebilir, tasarlanabilir veya kodlanabilir. Bu mimarilerin ilk nesli, ticari olmayan, bir ağ oluşturmaya odaklanan araştırmacılar ve bilgisayar korsanları tarafından, ikinci nesli ticaret tarafından inşa edilmiştir. Üçüncü nesil ise henüz tasarım aşamasındadır ve devletler tarafından inşa edilme ihtimali oldukça yüksektir (Lessig, 2006: 6-7).

Ağ toplumunda, siber alanın farklı versiyonları farklı dünya tasavvurlarını desteklemektedir (Stefik, 1997: 390). Kodlamalar, hangi kişinin hangi dijital nesnelere erişebileceğini belirlerken, bu tür programlamaların insan etkileşimlerini nasıl düzenleyeceği de yapılan seçimlere bağlı olacaktır (Stefik, 2000: 14). Yasa koyucu ve aktör olarak süreçte yer alan devletler, bunun kim tarafından ve hangi değerlerle yapılacağı konusunda uluslararası kuruluşlarla birlikte söz sahibi olabilmektedir. Ancak ağ toplumunda tek sorumlu bir "merkez" bulunmaması sebebiyle ulus-devletler merkezi olmaktan çıkarak, aktör konumunda kalmaktadır. Bu noktada, ağ araçlarının işlevselliği önem taşımaktadır zira artık onlar Louis Althusser'in (2014) tanımladığı devletin ideolojik aygıtları arasına eklenmektedir (Jiang & Okamoto, 2014: 96-99). Zira Althusser'in (2014) bahsettiği devletin ideolojik aygıtları, tek taraflı bir iletişimden ziyade karşılıklılık içerebilmekte ve bilgi, pek çok merkez tarafından yeniden üretilmektedir.

Rancière (1999: 100-103) post-demokrasi kavramını, liberal-kapitalist konsensüs kisvesi altında elitlerin çıkarlarını korumak için tasarlanan kitlesel katılımın üretilmiş biçimlerini eleştirmek için ortaya atmaktadır. Özellikle, kamuoyu araştırmaları aracılığıyla siyasi anlaşmazlıkların istatistiksel veya ampirik tartışmalara nasıl dönüştüğü üzerinde durmaktadır. Uzmanlar etrafında şekillenen tartışmalar, vatandaşların iradesinin ortadan kalkmasına ve vatandaşların siyasetten uzaklaşmasına yol açmaktadır (Rancière, 1999: 102-108). Örneğin, saygın bir anket şirketinin vatandaşların bir meselenin lehinde mi yoksa aleyhinde mi olduğuna ilişkin araştırma sonuçlarını açıkladığında, halkın

ne düşündüğü ortaya çıktığına göre herhangi bir vatandaşın fikrini dile getirmesine gerek kalmamaktadır. Böylece, siyasi katılım yerini siyasi tüketime bırakmakta ve seçilmiş yetkililer yöneticiden daha çok endişeli bir şekilde müşterilerinin ne yaptığını keşfetmeye çalışan esnafa benzemektedir (Crouch, 2004: 21). Wolin (2001: 571), bu durumu, bir tür "...İyi huylu gücün ilgiye, halk egemenliğinin tüketiciliğe, karşılıklılığın yatırım fonlarına ve vatandaşların demokrasisinin hissedar demokrasisine dönüşmesi" olarak tanımlamaktadır. Ancak bu, vatandaşların gerçekten istediğini elde ettiği anlamına gelmemektedir. Siyaset dünyası, malların pazarlanması yöntemlerini taklit ederek, çağdaş siyasi manipülasyonun iyi bilinen tekniklerine başvurmakta; bu teknikler ona halkın görüşlerini keşfetme ve kamuoyu sürecinin kontrolünü kendisi için ele alabilme avantajını sağlamaktadır (Crouch, 2004: 21).

Örneğin Rancière'in yaklaşımında mesele seçimlerin ortadan kalkması değil, kamuoyu araştırmalarının elit tahakkümünün araçları haline gelmesidir. Seçmenlerine bağlı, popüler, nitelikli adaylar yetiştiren seçim sistemi post-demokraside yerini zar zor katlanılabilir, "seçilebilir" adayların yarıştığı bir seçim sistemine bırakmaktadır. Post-demokrasi, yanlış bilgi, düşmanlık ve şüpheyi besleyen açık, kamusal söylemin yanı sıra uzun ve canlı bir geleneğe sahip millî birliğin profesyonel bir lobi gibi yönetilmesini gerektirmektedir (Miller, 2020: 23-24).

Post-demokrasinin merkezinde, kişinin hem demokratik vatandaş olduğu hem de olmadığı yönündeki paradoksal ama yine de kaçınılmaz algı vardır. Rancière (1999: 101) de benzer şekilde post-demokrasiyi paradoksal olarak tanımlar; ancak bu, kamuoyu yoklamaları ve seçim sonuçları tarafından üretilen kurgusal bir "halkın" gerçek vatandaşların yerine iktidara gelmesi anlamındadır. Post-demokrasinin benimsenmesi, en azından teorik düzeyde demokratik vatandaşlığın zaten çıktığını kabul etmektir.

3.2. Ağ Toplumunda Post-Demokratik Egemenlik

Post-demokraside egemenlik nerede yatmaktadır? Hukukun üstünlüğünde mi (Anayasa), 'halk'ta mı veya onun seçilmiş temsilcilerinde mi yoksa başka bir yerde ve başka bir şeyde mi? Makalenin bu bölümünde, ağ toplumunda, özellikle siber alanda enformasyon ya da medya ile ilgili olarak egemenliğin doğası üzerinde durulmaktadır. Egemenlik teorisi, genel iktidar mekanizmalarıyla, toplumun daha yüksek düzeyindeki varoluş biçimlerinin onun en alt düzeylerdeki uygulanmasını etkileme biçimiyle sınırlı bir sorunu ele alır. Elbette, iktidarın uygulanma tarzı, esas itibarıyla egemen-tebaa ilişkisi çerçevesinde tanımlanabilir. Bununla birlikte, internet ve yeni teknolojiler, egemenlik ilişkileriyle bağdaşmayan son derece spesifik usul tekniklerine sahip yeni bir iktidar mekanizmasını ortaya çıkarmıştır. Bu, zamana göre dağıtılan bir vergi veya yükümlülükler sistemi yoluyla kesintili bir şekilde değil, gözetim yoluyla sürekli olarak uygulanan bir iktidar türüdür. Bir hükümdarın fiziksel varlığından ziyade sıkı sıkıya örülmüş bir maddi baskılar ağını gerektirir. Egemenlik biçiminin dışında yer alan bu egemen olmayan güç, gözetleme ve disiplin vizyonunu yan yana getirerek bir egemenlik olarak iktidara meydan okumaktadır (Boyle, 1997: 177;186). Bir devletin sürdürülebilirliği, uzun vadede vatandaşlarının rasyonel ekonomik kararlarına, güç kullanımına veya kültürel ve tarihi bağlulukların çekimine bağlıdır. Yeni iletişim teknolojileri, rasyonel olanı, gücün etkinliğini, kültürel bağların güçlendirilmesini veya zayıflamasını etkilemektedir. Devletlerin egemenliği, yönetilenlerin rızasına ve sadakatine bağlıysa, iletişim teknolojilerinin bütün aygıtları, yönetilenlerin ikna edilmesinde ve fikir birliği oluşturmada belirleyici rol oynamaktadır. Bu araçlar güce vurgu yapmak yerine imgelere vurgu yaparak, egemenliğin savunulmasını daha az maliyetli hale getirmektedir (Price, 2002: 26).

Egemenlik, genellikle, bir devletin (ya da başka bir gücün) yasa yapma ve uygulama gücünü ve güç kullanımında bir tekele sahip olma çabasını tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır (Heintschel von Heinegg, 2013: 124). Herkes bunu arzu etse de, mutlak egemenliğe sahip birkaç devlet vardır ve

çoğu egemen, hem yerel hem de uluslararası olarak kendi yetkilerinin sınırlarını kabul etmiştir. İstikrarlı olma özelliği sebebiyle dünya düzeni çoğu zaman öyle olduklarını varsaysa da egemenlikler sabit değildir. Kendi kaderlerinin ve egemenliklerinin tarihsel olarak çeşitli ekonomik, askeri, yerel ya da uluslararası faktörlere bağlı olması birçok devletin bir özelliğidir.

Devlet gücünün halktan kaynaklandığı halk egemenliği düşüncesi modern demokrasinin doğuşunu sağlayan ilkedir. Demokrasi, marjinalleştirilmiş ve haklarından mahrum edilmiş farklı vatandaş gruplarının sayısız mücadelesinin bir sonucu olarak “meşruiyete ulaşmanın tek uygulanabilir yolu olarak” doğmuştur (Dussel, 2008: 51). Modern egemenlik, “Bir devlette vatandaşlar ve tabiler üzerinde en yüksek, mutlak ve sürekli güç” anlamı taşımaktadır (Bodin, 1967: 25). Bu güç, öncelikle yasaları ve emirleri uygulama aracı olarak üstün ve ezici şiddete başvurmaya bağlıdır; bu olmadan, egemen kararların “en yüksek” ve “mutlak” olması mümkün değildir (Hobbes, 1994: 110-118). Bu tür ihtiyaçlar, devletin “belirli bir bölge içinde meşru fiziksel şiddet tekeli (başarılı bir şekilde) talep eden bir insan topluluğu” olarak tanımlanmasını beraberinde getirirken, “Şiddet elbette devletin kullandığı normal veya tek araç değil... Ama devlete özgü bir araç.” olarak görülür (Weber, 2004: 33).

Demokratik rejimlerin egemenliğinin kaynağı olarak, halk egemenliği hâlâ tartışılmazdır (Augustin, 2017: 111). Post-demokraside ise egemenlik ilişkisi ve sadakat nasıl dönüşmektedir? Post-demokraside, her zaman insanlar öyle ya da böyle müzakere ya da karar alma sürecinden dışlanmakta, bunun sonucunda da halk egemenliği ilkesi ihlal edilmekte ya da en azından tehlikeye atılmaktadır. Post-demokrasi ayrıca, egemen karar almayı etkileyebilen ve etkilemeyi amaçlayan siyasal faaliyetin asgari düzeyde anlaşılmasına dayanır (Miller, 2020: 26). Aksi halde bir toplumun, bazı demokratik ve eşitlikçi özelliklere sahip olmasına rağmen siyasal anlamda demokratik olamayacağı, yani halk egemenliğini sağlayamadığı konusunda kafa karışıklığı yaşanabilir. Post-demokratik egemenlik, kendisini diğer tahakküm biçimlerinden, sıradan vatandaşları siyasal nüfuzdan yoksun olmalarına rağmen kendilerini siyasal aktörler olarak düşünmeye teşvik eden demokratik siyasal tahayyüllere dayanmasıyla ayırmaktadır (Miller, 2020: 98). Dolayısıyla ağ toplumundaki imkânlar, vatandaşların bu siyasal tahayyüllere dayanmalarını kolaylaştırmaktadır. Halk egemenliği, egemen karar alma sürecini yönlendirme yeteneğinden kaynaklanır. İfade biçimleri arasında siyasal kıyafetlerin giyilmesi, afişler asılması, mitingler düzenlemenin yanı sıra Facebook, X gibi platformlar aracılığıyla sosyal ağlara dâhil olarak kişinin fikirlerini yayınlaması ve yayması da sayılabilir. Post-demokratik koşullarda, vatandaşların ifade edilen tercihleri kulak ardı edilmekte veya oy verme davranışları elitlerin tercihleri tarafından kısıtlanmaktadır. Bu da vatandaşın egemen karar alma sürecini bağımsız olarak etkileme yeteneğinin etkili bir şekilde engellenmesi sonucunu doğurmaktadır. Ancak post-demokratik bir perspektiften bakıldığında, bu tür faaliyetler yeni bir önem kazanabilir. Ağ toplumunda, bir yandan sıradan vatandaşlara siyasal kimliklerini gerçekleştirme, gerçek siyasal aktörlerle özdeşleşme ve arkadaşlarıyla, komşularıyla ve sayısız anonim başkalarıyla hem çevrimiçi hem de şahsen dayanışma, yabancılaşma ve kaygı duygularını hafifletme fırsatı sağlanırken, diğer yandan egemenlik gücü elinden alınmaktadır.

Rorty'ye (2004) göre, post-demokrasi, ulusal güvenlik ile ilgili konulara, politikaların oluşturulmasında aşırı belirleyici bir nitelik kazandırırken, liberal demokratik kurumların oynadığı geleneksel rolü yavaş yavaş ortadan kaldırmaktadır. Kamuoyunun hükümet politikalarının belirlenmesinde artan rolü sayesinde insanlığın 19. ve 20. yüzyıllarda ilerleme kaydettiği görüşünü dile getiren Rorty (2004: 11), son altmış yılda kamunun hükümetin gizliliği konusunda kaygı duymamasının her demokraside yeni bir siyasal kültür yarattığına; 11 Eylül saldırılarının elitleri, neredeyse demokrasinin kurtarılması için önce yok edilmesi gerektiğine ikna ettiğine dikkat çekmektedir.

Fonte (2004) de Birleşmiş Milletler veya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların, uluslararası anlaşmaları ve yasaları değişen derecelerde izlediğine, karara bağladığına, tartıştığına, ikna ettiğine ve yönettiğine işaret etmektedir. Uluslararası sivil toplum kuruluşları (STK'lar) "küresel sivil toplumu" veya gezegenin "halklarını" temsil ettiklerini iddia etmektedir. STK'lar uluslararası kurumlarla birlikte çalışmakta ve küresel yönetim için yeni normların geliştirilmesine yardımcı olan uluslararası konferanslara katılmaktadır. Küresel yönetim aslında, uluslararasıdaki ilişkilerle ilgilenmemekte; ulus devletlerin üstünde ve ötesinde siyasi düzenlemeler yapması sebebiyle "uluslararası" değil, "post-uluslararası (ulus ötesi)" olarak tanımlanabilir. Bunu yaparken de vatandaşları doğal olarak kendilerini yönetme olanağından mahrum bırakır (Fonte, 2004: 117-118). Dolayısıyla burada halk egemenliğinden, vatandaş iradesinden, hatta ulus devlet egemenliğinden söz etmek mümkün değildir.

Habermas (2012a), Avrupalıların AB'yi demokratikleştirmek için gerekli pan-Avrupa siyasi bilincine sahip olmadıklarından endişe ederken, siyasi elitlerin ayakta ve tekelinde tuttuğu AB kapsamında gelişen tehlikeli asimetriye işaret etmektedir. Ona göre, bu "Halkların, kendi gördükleri gibi, Brüksel sahnesinde hükümetlerinin kendileri için 'elde ettiklerine' demokratik katılımı ile AB vatandaşlarının Strazburg'daki parlamentolarının kararına karşı kayıtsızlığı, hatta ilgisizliği arasında bir asimetri"dir (Habermas, 2012a: 48). Habermas, post-demokrasiyi piyasa hegemonyasının bir sonucu olarak görürken, siyasetçileri de ulus devlette piyasanın zorunluluklarını teknokratik olarak uygulamaktan başka seçeneği olmayan çaresiz aktörler olarak tasvir etmektedir (Augustin, 2017: 101).

Demokratik değerlere görünürde saygı duyulduğunu iddia etmesine rağmen, post-demokratik bakış açısının, ironik bir şekilde, kaderci bir siyasi dinginliği teşvik ederek vatandaşları otoriter bir konuma getirdiği iddia edilebilir. Kişinin kendisini politik olarak güçsüz olarak kavramsallaştırması, kişiyi güçsüz kılmakta ve yaygın ilgisizlik yoluyla post-demokratik egemenliği garanti altına almaktadır (Miller, 2020: 108).

Carl Schmitt (2005: 5), egemeni istisnaya karar veren kişi olarak tanımlarken, ona göre istisna, egemenin hukuk düzenini bir "olağanüstü hal" ile askıya alabildiği siyasi bir andır. Bununla birlikte egemen, bizzat hukuk düzeni üzerinde mutlak kontrole sahip olan ve kimlerin bu düzene dâhil edileceğine ve daha da önemlisi kimlerin bu düzenden hariç tutulacağına karar verir. Egemen, hukuk düzeninin içinde ve dışında vardır. Egemenlik, istisnai karar verme yetkisidir (hukuk düzeninin kendisi). İstisnaya karar veremeyen herhangi bir devlet egemen değildir. Vatandaşlar egemen değildir; yalnızca devlet egemendir; yani devlet, vatandaşlarının çıkarları doğrultusunda hareket etmekle görevlendirilmiştir (Krause, 2020). Dolayısıyla devlet her zaman yalnızca vatandaşın çıkarına göre hareket etmeli, asla "ötekinin" çıkarına göre hareket etmemelidir. Yukarıda açıklandığı gibi post-demokratik egemenlik aynı zamanda halk egemenliğinin ulus-devleti aşan bir güce devredilmesi anlamı taşımaktadır, burada artık vatandaşın çıkarını gözeterek hareket edilmesi ve millî kimlikten söz edilebilmesi de mümkün değildir. "Uluslararası" ya da "evrensel" siyasi düzen, ulus devletlerin ve ulus devletleri oluşturan belirli toplulukların egemenliğinin sonu anlamına gelir. Bir devlet evrensel bir siyasi düzeni kabul ediyorsa egemenliğini "öteki" ne devrederken, aynı zamanda kendi üzerinde yeni bir hükümdar da tesis eder ve artık egemen odur.

SONUÇ

Bu çalışmada, ağ toplumunda post-demokratik gözetim, millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik ilişkisi teorik olarak ele alınmıştır. Ağ toplumunda, çeşitli platformlar ve ağlar aracılığıyla gerçek zamanlı olarak kullanıcı davranışlarına kolay erişim sağlanması veri gözetimini merkezileştirebilir. Post-demokratik gözetim, ulus-devletlerin güvenliğinin yanı sıra millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik bakımından da stratejik bir değeri ve potansiyeli ifade etmektedir. Post-demokratik gözetim, mevcut ekonomik ve politik güce katkıda bulunmanın yanı sıra insanların bilgisini, zevklerini

ve seçimlerini etkileyebilir. Özellikle ulus devletler, millî kimliği ve egemenliklerini koruyarak yol alma hedefine bağlı olarak dijital propaganda ağı yaratma konusunda son derece istekli görünmektedir. Gönüllü gözetimi ve gözetimin merkezleşmesini sağlayan bilgi teknolojileri, bu konuda hayli işlevsel bir rol oynamaktadır. İletişim teknolojisindeki ilerlemelerin düzenlemeyi imkânsız hale getirdiğine ve devletlerin küreselleşen bir dünyada giderek daha önemsiz hale geldiğine dair tezlere karşın, ulus devletler kendilerini hem iç kamuoyuna hem de dış politik hedeflerine yönelik yeni yollar bularak korumayı başarmış, ulus devlet niteliğinin bozulmaması yönünde inatçı ve dirençli kalmışlardır.

Ulus devletler, özgürlük ve güvenlik, şeffaflık ve gizlilik arasında denge kurmaya ve topluluk normları ve eğitim yoluyla hoşgörü ve nezaketi teşvik etmeye yönelik internet politikaları geliştirirken, millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik inşası için kullandığı ideolojik aygıtlara dijital araçları da uyarlayacak ve ekleyecek adımlar atmak zorunda kalmaktadır. Bu durum, post-demokrasi tartışmalarını da beraberinde getirmektedir.

Post-demokrasi, ağ toplumunda, post-demokratik gözetim, millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik inşasını açıklamakta yararlı bir analitik çerçeve ve alan sunmaktadır. Seçilmişlerin, seçimlerden elde ettiği meşruiyet ile eylemlerinin meşruiyeti arasındaki uçurumun giderek genişlediği koşullarda, ağ toplumunda post demokratik gözetim, millî kimlik, vatandaşlık ve egemenlik yaklaşımının etkilerini artırma ihtimali oldukça yükselmektedir. Demokrasinin, aynı zamanda post-demokrasinin geleceğinin, yukarıdan aşağıya sosyal medya platformlarının ve ağların kullanımı ile manipülatif, post-demokratik etkiye maruz kalan vatandaşların, siyasi liderlerin, sivil toplum kuruluşlarının, siyasi partilerin kendilerini gerçek toplumsal yapı içinde nasıl konumlandıracakları ile yakından ilgili olduğu söylenebilir. Meşruiyetin katı bir şekilde usule ilişkin bir nitelik olduğu, inkâr edilemeyecek bir biçimde seçim süreciyle bağlantılı olduğu ve çokluk veya çoğunluk ilkesine dâhil olduğu görüşü üzerinde baskı artmaktadır. Bu sebeple, temsili demokrasinin meşruiyet boyutunun halk egemenliği ilkesine uygun olarak güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Millî kimliğini kaybetmiş, verileştirilmiş vatandaşların birer post-demokratik vatandaş olarak, yönetime egemen olma vasfını da bu gücü elinde bulunduranlara devretmeleri söz konusu olabilir. Süregelen dengesizliğin giderilmesi için temsil kavramının genişletilmesi ve daha esnek hale getirilmesi gerekmektedir.

ETİK BEYAN/ETHICAL STATEMENT

Çalışma literatür inceleme olduğundan etik kurul izni gerekmemektedir.

YAZAR KATKI ORANI/AUTHOR CONTRIBUTIONS

Çalışma tek yazarlı olduğu için yazarın katkı oranı %100'dür.

FİNANSAL DESTEK / FUNDING

Çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI / CONFLICT OF INTEREST

Çalışma tek yazarlı olduğu için çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (A. Tümertekin, Çev.; 6. bs). İthaki Yayınları.
- Anderson, B. (2020). *Hayali cemaatler* (İ. Savaşır, Çev.; 2. bs). Metis Yayınları.
- Armstrong, J. A. (2017). *Nations before nationalism*. UNC Press Books.

- Augustin, M. (2017). How to escape from the dead end of post-democracy? Representation and principle of popular sovereignty. *Filosoficky Casopis, Special Issue*, 93-111. <https://doi.org/10.1057/s41253-016-0024-3>
- Bannister, F. (2005). The panoptic state: Privacy, surveillance and the balance of risk. *Information Polity*, 10(1-2), 65-78. <https://doi.org/10.3233/IP-2005-0068>
- Barassi, V. (2016). Datafied citizens? Social media activism, digital traces and the question about political profiling. *Communication and the Public*, 1(4), 494-499. <https://doi.org/10.1177/2057047316683200>
- Bauman, Z. (1999). *Küreselleşme: Toplumsal sonuçları* (A. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z., Bigo, D., Esteves, P., Guild, E., Jabri, V., Lyon, D., & Walker, R. B. J. (2014). After Snowden: Rethinking the impact of surveillance. *International Political Sociology*, 8(2), 121-144. <https://doi.org/10.1111/ips.12048>
- Bauman, Z., & Lyon, D. (2013). *Liquid surveillance: A conversation*. John Wiley & Sons.
- Bauman, Z., & Lyon, D. (2016). *Akışkan gözetim* (E. Yılmaz, Çev.; 2. bs). Ayrıntı Yayınları.
- Béal, V. (2012). Urban governance, sustainability and environmental movements: Post-democracy in French and British cities. *European Urban and Regional Studies*, 19(4), 404-419. <https://doi.org/10.1177/0969776411428562>
- Bellamy, R. (2008). *Citizenship, a very short introduction*. Oxford University Press.
- Bentham, J., Pease-Watkin, C., & Werret, S. (2016). *Panoptikon: Gözün iktidarı* (B. Çoban & Z. Özarlan, Çev.). Su Yayınları.
- Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. SAGE.
- Blühdorn, I. (2014). Post-ecologist governmentality: Post-democracy, post-politics and the politics of unsustainability. İçinde J. Wilson & E. Swyngedouw (Ed.), *Post-political and its discontents: Spaces of depoliticisation, spectres of radical politics* (ss. 146-166). Edinburgh University Press.
- Bodin, J. (1967). *Six books of the commonwealth*. Alden Press.
- Boyle, J. (1997). Foucault in cyberspace: Surveillance, sovereignty, and hardwired censors. *University of Cincinnati Law Review*, 66, 177-205.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür cilt 2 Kimliğin gücü* (E. Kılıç, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2011). *The rise of the network society*. John Wiley & Sons.
- Clarke, R. (1988). Information technology and dataveillance. *Communications of the ACM*, 31(5), 498-512. <https://doi.org/10.1145/42411.42413>
- Crouch, C. (2004). *Post-democracy*. Polity Press.
- Çelik, F. (2022). Panoptik sonrası dünyada küresel hegemonyanın sosyal medya üzerinden değerlendirilmesi: Donald Trump vakasının betimsel analizi. *Yeni Medya Dergisi*, 13, 229-246. <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1132767>
- Dalton, R. J. (2008). *The good citizen: How a younger generation is reshaping American politics*. CQ Press.
- Deibert, R., Palfrey, J., Rohozinski, R., & Zittrain, J. (Ed.). (2010). *Access controlled: The shaping of power, rights, and rule in cyberspace*. MIT Press.

- Deleuze, G. (2006). Postscript on the societies of control. *October*, 59, 3-7.
- Deutsche Telekom plans for a 'national internet'. (2013, Ekim 21). <https://www.dw.com/en/deutsche-telekom-plans-for-a-national-internet/a-17171714>
- Didier, B. (2008). Globalized (in) security: The field and the ban-opticon. İçinde D. Bigo & A. Tsoukala (Ed.), *Terror, insecurity and liberty: Illiberal practices of liberal regimes after 9/11* (ss. 10-48). Routledge.
- Dussel, E. (2008). *Twenty theses on politics*. Duke University Press.
- Flatscher, M., & Seitz, S. (2019). Of citizens and plebeians: Postnational political figures in Jürgen Habermas and Jacques Rancière. *European Law Journal*, 25(5), 502-507. <https://doi.org/10.1111/eulj.12344>
- Fonte, J. (2004). Democracy's trojan horse. *The National Interest*, 76, 117-127.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Çev.). Vintage Books.
- Foucault, M. (1991). Governmentality. İçinde G. Burchell, C. Gordon, & P. Miller (Ed.), *The Foucault effect: Studies in governmentality: With two lectures by and an interview with Michael Foucault* (ss. 87-104). University of Chicago Press.
- Foucault, M. (2003). *İktidarın gözü* (I. Ergüden, Çev.; 3. bs). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2013). *Hapishanenin doğuşu* (M. A. Kılıçbay, Çev.; 5. bs). İmge Yayınları.
- Fraser, N. (2015). Legitimation crisis? On the political contradictions of financialized capitalism. *Critical Historical Studies*, 2(2), 157-189. <https://doi.org/10.1086/683054>
- Glassman, J. (2007). Post-democracy? *Environment and Planning A: Economy and Space*, 39(9), 2037-2042. <https://doi.org/10.1068/a4088>
- Glassman, J. (2010). "The provinces elect governments, Bangkok overthrows them": Urbanity, class and post-democracy in Thailand. *Urban Studies*, 47(6), 1301-1323.
- Goldsmith, J., & Wu, T. (2006). Who controls the internet?: Illusions of a borderless world. İçinde *Who controls the internet?* Oxford University Press.
- Habermas, J. (2012a). *The crisis of the European Union: A response* (C. Cronin, Çev.). Polity Press.
- Habermas, J. (2012b). The crisis of the European Union in the light of a constitutionalization of international law. *European Journal of International Law*, 23(2), 335-348. <https://doi.org/10.1093/ejil/chs019>
- Habermas, J. (2015). *The lure of technocracy* (C. Cronin, Çev.). Polity Press.
- Han, B.-C. (2017). *Şeffaflık toplumu* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları.
- Heintschel von Heinegg, W. (2013). Territorial Sovereignty and Neutrality in Cyberspace. *International Law Studies*, 89(1), 123-156.
- Hintz, A., Dencik, L., & Wahl-Jorgensen, K. (2017). Digital citizenship and surveillance society: Introduction. *International Journal of Communication*, 11, 731-739.
- Hobbes, T. (1994). *Leviathan*. Hackett Publishing.
- Imre, A. (2009). National intimacy and post-socialist networking. *European Journal of Cultural Studies*, 12(2), 219-233. <https://doi.org/10.1177/1367549409102428>

- Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton University Press.
- Jiang, M., & Okamoto, K. (2014). National identity, ideological apparatus, or panopticon? A case study of the Chinese national search engine jike. *Policy & Internet*, 6(1), 89-107. <https://doi.org/10.1002/1944-2866.POI353>
- King, L. (2001). Information, society and the panopticon. *The Western Journal of Graduate Research*, 10(1), 40-50.
- Koç, Y. (2019). Post demokrasi ve siyasi parti kavramsallaştırmasını Pierre Bourdieu üzerinden okumak. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 44, 42-61. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.584481>
- Koskela, H. (2000). 'The gaze without eyes': Video-surveillance and the changing nature of urban space. *Progress in Human Geography*, 24(2), 243-265. <https://doi.org/10.1191/030913200668791096>
- Krause, P. (2020, Mart 26). Carl Schmitt and the concept of sovereignty. *Discourses on Minerva*. <https://minervawisdom.com/2020/03/26/carl-schmitt-and-the-concept-of-sovereignty/>
- Laffin, M. (2016). Planning in England: New public management, network governance or post-democracy? *International Review of Administrative Sciences*, 82(2), 354-372. <https://doi.org/10.1177/0020852315581807>
- Lemke, T. (2002). Foucault, governmentality, and critique. *Rethinking Marxism*, 14(3), 49-64. <https://doi.org/10.1080/089356902101242288>
- Lessig, L. (1999). The limits in open code: Regulatory standards and the future of the net. *Berkeley Technology Law Journal*, 14(2), 759-769.
- Lessig, L. (2006). *Code (Version 2.0)*. Basic Books.
- Lipset, S. M. (1960). *Political man: The social bases of politics*. Doubleday & Company.
- Lyon, D. (2014). Surveillance, Snowden, and big data: Capacities, consequences, critique. *Big Data & Society*, 1(2), 1-13. <https://doi.org/10.1177/2053951714541861>
- Lyon, D. (2015). *Surveillance after Snowden*. Polity Press.
- MacKinnon, R. (2012). The netizen. *Development*, 55(2), 201-204. <https://doi.org/10.1057/dev.2012.5>
- Marshall, T. H. (1983). Citizenship and social class. İçinde D. Held (Ed.), *States and societies* (ss. 248-260). New York University Press.
- Mathiesen, T. (1997). The viewer society: Michel Foucault's 'panopticon' revisited. *Theoretical Criminology*, 1(2), 215-234.
- Mendieta, E. (2015). Post-democracy: From the depoliticisation of citizens to the political automata of perpetual war. *Juncture*, 22(3), 203-209. <https://doi.org/10.1111/j.2050-5876.2015.00861.x>
- Miller, C. R. (2020). *Living under post-democracy: Citizenship in fleetingly democratic times*. Routledge.
- Mitchell, W. J. (1996). *City of bits: Space, place, and the infobahn*. MIT Press.
- Muggah, R. (2013, Eylül 19). *After NSA scandal, will Brazil try to unravel the internet?* [The Globe and Mail]. <https://www.theglobeandmail.com/opinion/after-nsa-scandal-will-brazil-try-to-unravel-the-internet/article14407678/>

- Nash, K. (1996). Post-democracy, politics and philosophy: An interview with Jacques Rancière. *Angelaki: : Journal of the Theoretical Humanities*, 1(3), 171-178. <https://doi.org/10.1080/09697259608571905>
- Niedzwiecki, H. (2010). *Dikizleme günlüğü: Kendimizi ve komşularımızı gözetlemeyi niçin bu kadar sevdik?* (G. Gündüç, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Nye, J. S. (2014). *The regime complex for managing global cyber*. London: Centre for International Governance Innovation and the Royal Institute for International Affairs.
- Orwell, G. (2021). *Nineteen eighty-four*. Oxford University Press.
- Özdel, G. (2012). Foucault bağlamında iktidarın görünmezliği ve “panoptikon” ile “iktidarın gözü” göstergeleri. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2(1), 22-29. <https://doi.org/10.7456/10201100/003>
- Perritt, H. H. (1998). The internet as a threat to sovereignty? Thoughts on the internet’s role in strengthening national and global governance. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 5(2), 423-442.
- Poster, M. (1990). *The mode of information: Poststructuralism and social contexts*. University of Chicago Press.
- Poster, M. (1996). Databases as discourse; or, electronic interpellations. İçinde D. Lyon & E. Zureik (Ed.), *Computers, surveillance, and privacy* (ss. 175-192). University of Minnesota Press.
- Poster, M. (1999). National identities and communications technologies. *The Information Society*, 15(4), 235-240. <https://doi.org/10.1080/019722499128394>
- Price, M. E. (2002). *Media and sovereignty: The global information revolution and its challenge to state power*. MIT Press.
- Rancière, J. (1995). *On the shores of politics* (L. Heron, Çev.). Verso Press.
- Rancière, J. (1999). *Dis-agreement: Politics and philosophy*. University of Minnesota Press.
- Reidenberg, J. R. (1997-1998). Lex informatica: The formulation of information policy rules through technology. *Texas Law Review*, 76(3), 553-593.
- Rogers, R., Weltevred, E., Borra, E., & Niederer, S. (2013). National web studies the case of Iran online. İçinde J. Hartley, A. Bruns, & J. Burgess (Ed.), *A companion to new media dynamics* (ss. 142-166). Blackwell.
- Rokkan, S. (1970). *Citizens, elections, parties: Approaches to the comparative study of the processes of development*. Universitetsforlaget.
- Rorty, R. (2004, Nisan 1). Post-democracy. *London Review of Books*, 26(07). <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v26/n07/richard-rorty/post-democracy>
- Rosen, J. (2004). *The naked crowd: Reclaiming security and freedom in an anxious age*. Random House.
- Schmitt, C. (2005). *Political theology; Four chapters on the concept of sovereignty* (G. Schwab, Çev.). The University of Chicago Press.
- Sekerák, M. (2023). Havel’s idea of post-democracy in a comparative perspective. *History of European Ideas*, 1-31. <https://doi.org/10.1080/01916599.2023.2267068>
- Smith, A. D. (2016). *Milli kimlik* (B. S. Şener, Çev.; 8. bs). İletişim Yayınları.

- Sprague, R. (2007). From Taylorism to the omnicon: Expanding employee surveillance beyond the workplace. *John Marshall Journal of Computer and Information Law*, 25, 1-35.
- Stefik, M. (1997). *Internet dreams: Archetypes, myths, and metaphors*. MIT Press.
- Stefik, M. (2000). *The internet edge: Social, technical, and legal challenges for a networked world*. MIT Press.
- Şimşek, S. S. (2021a). Siber gözetim. İçinde N. Akdemir & C. O. Tuncer (Ed.), *Siber ansiklopedi: Siber ortama çok disiplinli bir yaklaşım* (ss. 392-397). Pegem Akademi.
- Şimşek, S. S. (2021b). Siber kültür. İçinde N. Akdemir & C. O. Tuncer (Ed.), *Siber ansiklopedi: Siber ortama çok disiplinli bir yaklaşım* (ss. 447-451). Pegem Akademi.
- Şimşek, S. S. (2021c). Siber yönetim. İçinde N. Akdemir & C. O. Tuncer (Ed.), *Siber ansiklopedi: Siber ortama çok disiplinli bir yaklaşım* (ss. 508-513). Pegem Akademi.
- Tanrıverdi, E. G. (2017). *Sosyolojik açıdan küreselleşme ve ulus-devlet (Giddens, Bauman ve Habermas örneği)*. Seçkin Yayıncılık.
- Tilly, C. (1995). Citizenship, identity and social history. *International Review of Social History*, 40(S3), 1-17. <https://doi.org/10.1017/S0020859000113586>
- Ünlü, D. G. (2018). Şeffaflık toplumu: Şeffaf toplumun eleştirisi üzerine bir okuma. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 28, 281-290. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.436058>
- Warren, M. E. (2013). Citizen representatives. İçinde J. H. Nagel & R. M. Smith (Ed.), *Representation: Elections and beyond* (ss. 269-294). University of Pennsylvania Press.
- Weber, M. (2004). Politics as vocation. İçinde R. Livingstone (Çev.), *The vocation lectures* (ss. 34-62). Hackett Pub.
- Wolcott, H. F. (1994). *Transforming qualitative data: Description, analysis, and interpretation*. Sage Publications.
- Wolin, S. S. (2001). *Tocqueville between two worlds: The making of a political and theoretical life*. Princeton University Press.
- Wolin, S. S. (2008). *Democracy incorporated: Managed democracy and the specter of inverted totalitarianism*. Princeton University Press.
- Zuboff, S. (2015). Big other: Surveillance capitalism and the prospects of an information civilization. *Journal of Information Technology*, 30, 75-89. <https://doi.org/10.1057/jit.2015.5>